

PITANJE O IZVORU I PORIJEKLU OBAVIJESTI

1. Razvoj informacijskog fenomena

Do odgovora na pitanje o izvoru i porijeklu informacija mogli bismo posredno doći kada bismo znali nešto više o povijesti i razvoju obavijesti, odnosno kada bismo znali odgovore na pitanja: Da li se i kako razvija informacijska pojava u komunikacijskom procesu? Postoji li unutarnji razvoj obavijesti u informacijskom sustavu?

Na ova pitanja u teoriji informacijske znanosti preteže uglavnom jedan odgovor koji se svodi na to da teoretičari informacijske znanosti samoj informaciji ne pristupaju kao povijesnoj pojavi, pa se implicite pretpostavlja da informacije uopće nemaju svoju vlastitu povijest, da se one ne razvijaju, nego naprosto usvajaju u informacijskom procesu i to tako da korisnik dolazi do informacije kroz izravnu komunikaciju ili pak pretraživanjem podataka u informacijskom sustavu; tako se teorijski problem razvoja informacija sveo na problem usvajanja nepoznatih spoznaja i na problem dostupnosti podataka i publikacija. To je najrasprostranjenije shvaćanje na kojem se zasnivaju i grade teorije o pretraživanju informacija i organizaciji informacijskih sustava.

Teorijska i praktična neodrživost teze da informacije nemaju povijest očita je za svaku ozbiljniju znanstvenu kritiku. Ali činjenica da je, unatoč tome što i većina autora zagovara ideju da su informacije presudne za razvoj, ne postoji i teorija o razvoju same obavijesti. U najboljem slučaju pretpostavlja se da je informacija znanje nastalo na jednom mjestu, a za nepoznatog dislociranog korisnika, pa je zadaća informacijskog procesa da bude posrednikom između izvora i mogućeg odredišta; ova teza omogućava prikaz razvoja informacijskih sistema i komunikacijskih mreža, ali samo na razini opisa pojedinih sistema, a ne i na teorijskoj razini kao tumačenje razvoja jedne društvene činjenice poput obavijesti.

Teorije o informaciji kao (ne)dostupnom znanju zasnivaju se na dvije grupe argumenata kojima se informacija ipak dovodi u vezu s rastom i razvojem. Prema prvoj grupi argumenata informacijska djelatnost nastaje i razvija se kao posljedica eksponencijalnog rasta znanja i (znanstvenih) publikacija (D. de S. Price, A. I. Mihajlov); između informacija i znanja postoji i ne postoji razlika, odnosno "znanje je struktura pojmova povezanih njihovim relacijama, a informacija je mali dio takve strukture" (pa se struktura znanja mijenja u novu modificiranu strukturu kad joj se pridoda neka informacija - B. C. Brookes, 1980, str. 131).

Prema drugoj grupi argumenata razvoj informacija se poistovjećuje s razvojem komunikacijskog medija. Tako, naprimjer, i V. M. Rozin tvrdi da razvoj informacija možemo podijeliti u tri etape i da treba razlikovati tri tipa informacija: usmenu, knjižnu i strojnu, to jest: "U ezoteričnim kulturama vladala je usmena tradicija i predaja znanja. (...) S razvojem pismene tradicije i pismene predaje znanja ... formira se novi tip informacije - 'knjižni' (...) Treća etapa počinje s razvojem kompjutorske tehnike, automatizacije intelektualnih procedura, razvojem novih sredstava veza i obrade informacija" (V. M. Rozin, 1986, str. 89).

Ono što, čini se, nije sporno u teorijama informacijske znanosti jest to da se pojava i razvoj informacijske djelatnosti povezuje s: a) razmjenom znanja, b) komunikacijskim medijima te c) metodama i tehnikama "procesiranja" znanja (tj. obradom podataka). Ono što jest sporno u tim teorijama njihova je parcijalnost i nekonzistentnost unatoč fragmentarnoj istinitosti njihovih teza; odnosno, izostalo je nepostojanje tumačenja povijesnog razvoja informacijskih funkcija i informacijskog fenomena jer nisu istražene relacije između znanja, komunikacijskih medija i informacijskih procedura.

2. Instrumentalizacija simboličkih funkcija

Na jednom smo drugom mjestu zagovarali moguće tumačenje ovih relacija i metodologiju za

proučavanje razvoja informacija. Osnovna je ideja naše interpretacije da znanje treba istraživati kao simbolički proizvod koji je podložan povijesnim promjenama i razvoju, ovisno o međusobnim relacijama funkcija koje određuju znakovni sistem te načinu uporabe nekog simboličkog sistema i njegovih proizvoda (M. Tuđman, 1986).

Znanje, pak, kao simbolički proizvod određuju slijedeće funkcije: spoznajna, komunikacijska i informacijska. Spoznajna funkcija pretpostavlja djelatnost imenovanja i poimanja predmeta, komunikacijska funkcija pretpostavlja djelatnost diseminacije i distribucije zapisa (znanja), a informacijska funkcija djelatnost pohranjivanja (akumulacije), zaštite i pretraživanja zapisa na nekom nosiocu zapisa. Znanje se kao simbolički proizvod razvija kao cjelina, a pojedine funkcije (spoznajna, komunikacijska, informacijska), što konstituiraju znanje, neraskidivo su uzajamno povezane(1) .

Međufunkcionalne veze i odnosi nisu konstantni, nevažni i zanemarivi sa stajališta organizacije znanja jer upravo mijenjanje međufunkcionalnih veza, a to znači mijenjanje funkcionalne organizacije (usmenog, pisanog, strojnog) znanja osnovna je značajka i sadržaj informacijskih procesa. Ako je ova teza točna, onda treba ispitati nekritičke pretpostavke od kojih polazi teorija informacijske znanosti. Drugim riječima, treba postulirati i kritički ispitati drugu tezu: struktura i organizacija znanja stalno se mijenja i razvija, i to ne samo sa stajališta novih spoznaja već i pod utjecajem novih komunikacijskih sistema, ali i informacijskih metoda i tehnika razmjene znanja. Te promjene i razvoj uvjetovane su nastankom novih funkcija i međufunkcionalnim vezama i odnosima što konstituiraju znanje kao proizvod simboličke djelatnosti.

Zato nije dostatno tvrditi (kao što se to dosad činilo) da su funkcije međusobno povezane (na neki neodređen i nejasan način), već treba istražiti prirodu funkcionalnih veza i njihovih promjena. Zbog toga za teoriju informacijske znanosti problem razvoja međufunkcionalnih veza i odnosa postaje središnji problem istraživanja razmjene znanja kako bi se mogla razumjeti i uloga i učinci ne samo spoznajne i komunikacijske već i informacijske funkcije.

Dakle, treba odustati od teze da su informacijska tehnologija i razvoj informacijskih sustava sami po sebi presudni činitelji za rast i razvoj znanja jer to nijedna simbolička funkcija nije sama po sebi pa treba precizirati metodologiju za proučavanje funkcija (i njihovih međuodnosa) koje su presudne za oblikovanje znanja.

Metodologijsko polazište za analizu koju zagovaramo nalazimo u semiotičkom pristupu znanju kao proizvodu simboličke djelatnosti. Pritom smo od uobičajenog semiotičkog pristupa znaku odstupili u dvjema točkama: prvo, uobičajenu trijadičku relaciju koja određuje znak (oznaka, sadržaj, označeno) proširili smo četvrtim elementom koji smo nazvali "nosilac oznake", i drugo, najmanja moguća jedinica analize znanja jest "frazza", a ne znak(2).

S metodologijskog stajališta važno je i slijedeće mišljenje koje smo usvojili: priroda simboličke djelatnosti određena je sredstvima s pomoću kojih se ta djelatnost ostvaruje. Naime, primjena oruđa i strojeva u simboličkoj djelatnosti presudna je za oblik i strukturu znanja, i to zato što instrumenti (strojevi i oruđa) imaju (ili mogu imati) svoju primjenu u simboličkom procesu na nekom od slijedeća tri mjesta: a) u procesu spoznaje kao medijatori između spoznajnog subjekta i stvari koja se spoznaje; b) u komunikacijskom procesu kao sredstvo (stroj) za organizaciju zapisa (pisaći stroj), multiplikaciju zapisa (tisak), distribuciju zapisa (radio, TV) itd.; c) u informacijskom procesu kao sredstvo za pretraživanje, generiranje ili reorganizaciju zapisa na nekom nosiocu zapisa (tj. mediju kao što su kompjutorska memorija, video-disk, video-zapis itd). Dakle, danas je moguća primjena instrumenata, odnosno instrumentalizacija simboličke djelatnosti u cjelosti ili, pak, neke simboličke funkcije (spoznajne, komunikacijske, informacijske)(3) .

3. Podatak kao forma neposrednog iskustva

Ali instrumentalizacija simboličke djelatnosti nije promijenila samo strukturu i organizaciju simboličkih proizvoda. Pritom ne mislimo tek na razvoj potpuno novih djelatnosti koje su se javile samo u dvadesetom stoljeću (poput radija, filma, televizije, kompjutora te svih mogućih kombinacija između ovih i drugih medija zahvaljujući jednako tako fascinantnom razvoju (tele)komunikacijskih sistema od satelitskih do javnih mreža za prijenos podataka, već na jednu mnogo fundamentalniju promjenu koja je zadesila čovjeka: priroda ljudskog iskustva iz temelja se promijenila.

S instrumentalizacijom simboličke djelatnosti čovjek je, po svemu sudeći, nepovratno izgubio prirodno iskustvo neposredno iskustvo. Riječi više ne imenuju stvari neposredno. "Čovjek se ne može više izravno suočiti s realnošću, ne može joj se, tako reci, postaviti licem u lice. Što više napreduje čovjekova simbolička djelatnost, izgleda da se razmjerno tome gubi fizička realnost." (E. Cassirer, 1978, str. 42-43).

Kako se čovjek rijetko i sve teže izravno može suočiti s fizičkom realnošću, izvor znanja nije više neposredno iskustvo- zor i osjetilna spoznaja ili pak razum i razumska refleksna o neposrednom iskustvu. Stvarnost nije više fizička stvarnost koja se može iskusiti neposredno: s prodorom u makro i mikro svijet čovjek je iskusio da je i "neposrednost predmeta ... već /je/ posredovana znanstvenim umom i proračunom što osigurava izvjesnost iskustva" (D. Pejović, 1984, str. 64). S razvojem simboličke djelatnosti iskustvo čovjeka postaje posredno: osjetilno iskustvo neadekvatno je u mikro i makro svjetovima; ovi se svjetovi mogu dohvatiti i iskusiti samo posredno putem podataka koji se očitavaju s instrumenata. Tako se podaci javljaju kao supstitucija za neposredno iskustvo, odnosno kao izvor i forma neposrednog iskustva.

Umjesto neposrednog iskustva čovjek je suočen s podacima. Podaci postaju glavni izvor znanja ne samo o prirodnoj već i o društvenoj stvarnosti: čovjek se našao u nizu posredovanih društvenih odnosa (od ekonomskih i političkih do osobnih i kulturnih) koje nikada neposredno ne može iskusiti, ali koje jedino putem podataka može "očitati" i jedino posredstvom podataka ili kao podatak može participirati u njima.

Izgubivši neposrednost predmeta čovjek je izgubio i izravan put do činjenica: jednako kao i stvari i činjenice je tek neizravno moguće izvesti iz podataka. Svijet je, dakle, određen podacima, a ne činjenicama. Svijet je određen podacima, a time je čovjek izgubio i neposrednost svijeta, pa "svijet ne predstavlja trajnu danost koju valja interpretirati, nego prvu mrežu informacija" (P. Francastel, 1974, str. 96). Podaci nisu više supstitut stvarnosti, već oruđe pristupa i komunikacije; podatke ne determinira stvarnost, već simbolički sustav i simbolička djelatnost.

Zato podaci ne stoje namjesto stvarnosti, već na mjestu stvarnosti, jer oni nisu slika stvarnosti, već samo mjesto fiksiranja i čuvanja stvarnosti. Kao proizvod konceptualizacije i komunikacije podaci su oblik kojim se sama stvarnost istodobno i zamišlja i posreduje. Kao izvor spoznaje podaci su metaznanje; oni su mišljenju zadani dvojako, i kao stvarnost i kao prošlo znanje, što u komunikaciji zahtijeva njihovo dvostruko vrednovanje i promišljanje.

Ta dvostruka priroda podataka zahtijeva nova tumačenja ako želimo doći do odgovora na naše prvo pitanje o izvoru i porijeklu obavijesti. Zato ćemo sada razmotriti problem vrednovanja podataka s motrišta izvora i porijekla obavijesti.

4. Metakriteriji za vrednovanje podataka

Epistemologija informacija mora se pozabaviti pretpostavkama na kojima počiva razmjena znanja kako bi doprla do onog "fundamentalnog pozadinskog znanja" kojim tumačimo proces što ga nazivamo razmjenom znanja. To pozadinsko znanje (ili, u tradicionalnoj terminologiji, metaznanje) jest "implicitno znanje koje se ne može prikazati konačnim brojem propozicija; to je holistički strukturirano znanje čiji elementi ukazuju jedan na drugi; to je znanje koje nam ne stoji na raspolaganju utoliko što ga ne možemo po želji učiniti svjesnim niti možemo u njega posumnjati" (J.

Habermas, 1986, str. 82).

Međutim, to je znanje koje se istražuje i koje i informacijska znanost mora sa svoga motrišta istraživati. Na ovom ćemo mjestu označiti samo one kriterije koji konstituiraju razmjenu znanja, pa time implicitno i vrijednost podataka, a koji su i sami nastali tijekom razvoja simboličke djelatnosti.

Tijekom razvoja simboličke djelatnosti (a pod utjecajem socijalizacije, specijalizacije i instrumentalizacije simboličke djelatnosti) stalno se razvijaju nove simboličke funkcije i novi kriteriji za vrednovanje simboličkih iskaza iako se sama simbolička djelatnost, u ontološkom smislu, ne razvija. Naime, simboličkom je djelatnošću čovjek uvijek uspostavljao i konstituirao trostruki odnos: a) spram stvari, b) spram drugih ljudi, c) spram sebe samog.

Taj trostruki odnos prema svijetu omogućio je diferencijaciju univerzuma na tri svijeta: a) na svijet fizičkih objekata i fizičkih stanja, dakle na objektivni svijet u kojem se određuje i uređuje cjelokupnost objekata i njegovih odnosa u prirodnoj i fizičkoj danosti, b) na svijet institucionaliziranih društvenih odnosa, dakle na socijalni svijet kojim su normirani interpersonalni odnosi unutar i između društvenih zajednica te c) na svijet osobnog iskustva, dakle na subjektivni svijet kao ukupnost doživljaja subjekta .(4)

Analize simboličkog djelovanja ukazuju na to da subjekt uspostavlja odnos s nečim u objektivnom, socijalnom i subjektivnom svijetu simultano; naime, simboličkoj je djelatnosti imanentan "trostruki odnos spram stvari ... kao spram onoga o čemu se govori; spram drugih kao partnera u onome što se govori riječima; i, napokon, spram samoga smisla time da se nešto govori" (D. Pejović, isto, str. 43).

Drugim riječima, u komunikacijskom procesu svaki simbolički iskaz mora udovoljiti trima implicitnim zahtjevima za važenjem:

- a) iskazana izjava treba biti istinita (odnosno da ono o čemu se govori bude istinito),
- b) da iskazivanje bude ispravno s obzirom na neki normativni kontekst (odnosno da normativni kontekst onoga što se govori i sam bude legitiman vidi J. Habermas, 1986, str. 80),
- c) da simbolički iskaz bude relevantan (odnosno da podaci koji se iskazuju imaju smisla) .(5)

Kako raspravljamo o metakriterijima za vrednovanje podataka, odnosno razmjene znanja, to sva tri ova kriterija poimamo u najširem smislu, tj. tako da ne specificiramo značenja i relacije koje se u pojedinom slučaju ovim kriterijima određuju. Uostalom, kriterij istinitosti istražuje niz disciplina od logike do metodologije svake pojedinačne znanosti i djelatnosti budući da se sadržaj, forma i metode vrednovanja istinitosti često mijenjaju i razlikuju na razini i teorijskog i praktičnog djelovanja; ispravnost kao kriterij nameću norme svake društvene zajednice ili grupe unutar koje ili između kojih se razmjenjuje znanje, a relevantnost je mjera informacijske djelotvornosti. O tim je kriterijima dosta pisano u različitim znanostima, a isto tako je i relevantnost često predmet rasprava u informacijskoj znanosti.(6)

Kako nas ne interesira operacionalizacija ovih kriterija, već njihovo razumijevanje kao onog "pozadinskog znanja" (odnosno implicitnog znanja) što konstituira i s pomoću kojeg je moguća svaka razmjena znanja, to ćemo pokušati skicirati relacije između ovih kriterija i pojedinih formi znanja; razvoj ovih relacija pratit ćemo prvenstveno sa stajališta informacijske djelatnosti.

4.1 Istinitost znanja

Informacijska djelatnost razvija se iz društvene potrebe za akumulacijom i pohranjivanjem znanja. Akumulacija i pohranjivanje znanja predstavlja podlogu povijesnog razvoja i kulturnog kontinuiteta. Spoznajna i komunikacijska funkcija jesu nužan, ali ne i dovoljan uvjet za fiksiranje korisnog

iskustva i za formiranje "povijesnog sjećanja". U životinjskom svijetu prenošenje informacija i programa ponašanja osigurano je genetskim aparatom, a čovjek se služi drugim instrumentima prirodnim pamćenjem ili materijalnim sredstvima za bilježenje znanja.

Svaka tehnika pamćenja i akumuliranja znanja ne utječe podjednako na sociokulturni razvoj. Naprimjer, u primitivnim društvima prirodno pamćenje, direktno oponašanje i usmeni govor služe kao osnovni mehanizam za osiguranje kulturnog identiteta; zato je u društvima bez pismenosti znanje personificirano i poistovječeno s normom. Tako se mitovi, primjerice, iskazuju istodobno i kao interpretacija prošlih, ali i budućih zbivanja i kao obvezatna norma ponašanja; mit je ne samo istinito, ispravno, nego i jedino smisljeno znanje. U društvima s pismenošću znanje se depersonificira i norma se odvaja od znanja, što omogućava da se uspostavi razlika između pojedinaca i grupe; rezultat te razlike jest i to da je procjena kolektivnog iskustva uvjetovana osobnim i stvaralačkim izborom (E. V. Sokolov, 1976, str. 139).

Kako je došlo do ovih promjena u simboličkoj djelatnosti? S razvojem spoznajne djelatnosti (ali ne mitske spoznaje, već mišljenja kao istraživanja objektivnog znanja) počinju se razvijati metode i postupci verifikacije znanja, što na spoznajnom planu ima za posljedicu to da se uspostavljaju oštre razlike između znanja i objekta spoznaje; na socijalnom planu razlikovanje između procesa spoznaje i objekta spoznaje ima za posljedicu to da se znanje personificira: ono nije više kolektivna predodžba i prestaje biti "manje više mutna masa znanja" (R. Barthes, 1971). Znanje postaje objektivno zahvaljujući kriteriju istinitosti i metodama ispravnog mišljenja(7).

4.2 Ispravnost znanja

S razvojem pisma, a potom i tiska, znanje se počelo "nekontrolirano" diseminirati. Stvara se pismena tradicija i pismena predaja znanja. Posredovanje tiskanih formi u odgoju i obrazovanju, stvaranje strukovnih i znanstvenih društava i udruženja, profesionalno pohranjivanje i čuvanje publikacija te pisanih i tiskanih dokumenata itd. sve je to pridonijelo standardizaciji i komunikacijskih formi, ali i formi mišljenja, klasifikaciji znanja i znanstvenih disciplina te stvaranju stručne i znanstvene terminologije koja se sve više počinje razlikovati od govornog jezika i individualnih formi simboličke djelatnosti.

Stvaranje i razvoj sveučilišta, nastanak akademija i učenih društava, razvoj znanstvene i stručne periodike itd. imali su za posljedicu to da je izgubljena neposredna kontrola nad stvaranjem i distribucijom znanja; drugim riječima, paralelno s procesima specijalizacije i fragmentacije znanja te s porastom broja društvenih grupa što nastaju razvojem pojedinih poslova unutar simboličke djelatnosti (tiskari, knjižari, nakladnici, urednici, autori, književnici, učenjaci, nastavnici, znanstvenici, istraživači, bibliotekari, bibliofili itd) dolazi do odvajanja društvene norme od znanja. Taj proces (nastojanja pojedinaca i socijalnih grupa da se znanje vrednuje na temelju svojih autonomnih kriterija, a ne da bude izravni izraz i odraz društvenih normi) nije završio s pobjednikom, već s razdiobom kompetencija: društvo, u pravilu, ne propisuje (više) što pojedine socijalne grupe ili pojedinci mogu, moraju ili ne smiju znati (spoznavati), ali nameće pravila ispravnog simboličkog djelovanja, tj. kriterije i uvjete za razmjenu znanja. .

Kriterij ispravnosti propisuje uvjete razmjene znanja unutar ili između socijalnih grupa; rezultat je toga ne samo institucionalizacija komunikacijskog djelovanja već i stvaranje hijerarhije znanja. Znanje se počinje diferencirati prema stupnju neovisnosti o društvenim kriterijima vrednovanja te se iz korpusa javnog znanja počinju izlučivati strukovna znanja, disciplinarna znanja, privatna znanja itd.(8).

Ovdje treba upozoriti i na činjenicu da javno znanje postoji prije svih drugih formi znanja. Forme i funkcije javnog znanja, što pripada nekoj zajednici, ne smiju ugroziti ni nove tehnologije ni nove simboličke forme kako se ne bi ugrozio identitet te zajednice. Jer otkada je čovjeka, otada je i jezika, i otada a to znači oduvijek postoji i javno (društveno) znanje koje osigurava koheziju društvene

zajednice. Kada javno znanje izgubi svoju normativnu moć za članove zajednice, tada ta zajednica gubi svoj (dotadašnji) identitet(9). Zato je kriterij ispravnosti komunikacijskog djelovanja stalno prisutan u razmjeni znanja iako je samo znanje odvojeno od društvene norme.

4.3 Relevantnost znanja

S razvojem metoda i tehnika za pohranjivanje znanja a posebno s automatskom obradom podataka započeo je proces socijalizacije dviju "tehničkih" pojava: prvo, razdvajanje zabilježenog znanja (zapisa) od nosioca znanja (medija); drugo, započelo je razilaženje znanja i njegove svrhe. Naime, pohranjivanje znanja koje se temelji na procedurama obrade zapisa neovisno od nosioca zapisa (medija) omogućilo je nove forme akumulacije znanja, ali i nove forme prezentacije pohranjenog znanja. Manipulacije zapisom, tj. podacima (mislimo na operacije pohranjivanja, pretraživanja, selekcioniranja, preformatiranja itd), imaju i neočekivane posljedice: znanje se razdvaja od subjekta spoznaje, informacijski proces od komunikacijskog procesa, tekst od konteksta, značenje od smisla. U informacijskom procesu znanje nema više svoju neposrednu uporabnu vrijednost. Znanje je u informacijskom sustavu odvojeno od svog u komunikaciji zadanog značenja i to se značenje znanja tek u informacijskom procesu ponovo može uspostaviti kao novi smisao u nekom novom kontekstu.

5. Umjesto zaključka: kulturno dobro i/ili kulturna informacija

I informacijska djelatnost i konzervatorstvo praktične su djelatnosti. Instrumentalizacija simboličke djelatnosti dovela je njihove predmete u izravnu vezu. Međutim, informatizacija nije kulturna dobra samo izjednačila i utopila u "beskrajnoj masi vizualnih poruka". Promjene su mnogo radikalnije nego što to povjesničari umjetnosti pretpostavljaju: "... zar umjesto u 18. stoljeću oblikovanog a u 19. stoljeću razvijenog pojma 'umjetničkog djela', odnosno kasnije odrednice 'spomenik' ili 'kulturno dobro' moramo uspostaviti kao jedino moguće rješenje semiotičku kategoriju vizualne poruke?" (J. Bialostocki, 1986, str. 167-168).

Nismo sudionici i svjedoci nadmoći semiotičkih kategorija, već raslojavanja simboličke djelatnosti. S razvojem komunikacijske djelatnosti dolazi do "desakralizacije i demistifikacije" umjetnosti budući da kulturno dobro u razmjeni počinje mijenjati ne samo svoje mjesto već i svoje funkcije. S razvojem komunikacijske djelatnosti kulturno dobro počinje koegzistirati u različitim sustavima relacija, vrijednosti i svjetonazora. Ono postaje predmet društvene razmjene i titrište u objektivnom, socijalnom i subjektivnom svijetu, a samo je postalo disfunkcionalno i dislocirano u odnosu na svoje primarno određenje: kulturno dobro nije više na svome mjestu(10). Taj odmak od vlastitog "svetog mjesta" razdvojio je kulturno dobro od njegovog rodnog sustava vrijednosti i vrednovanja, pa kulturnu poruku doživljavamo kao formu devalvacije kulturnog dobra.

S razvojem informacijske djelatnosti kulturna poruka počinje koegzistirati u različitim komunikacijskim sustavima i kao kulturna informacija postala je predmetom novih različitih kontekstualnih uporaba; ona počinje poprimati nove smislove, neovisno o svom primarnom komunikacijskom značenju. Drugim riječima, kulturna je informacija forma uporabe kulturnog dobra koja ulazi u relacije što stalno mijenjaju svoju strukturu pa ni sama nije u stanju zadržati stalno značenje. Zato ako priznajemo i prihvaćamo da mnoštvo sudionika ima (na ovaj ili onaj način) pravo na kulturno dobro (ili da kulturno dobro pripada istodobno različitim svjetovima i socijalnim grupama što je samo inverzija prethodne teze), onda je kulturna informacija ona forma u kojoj se iskazuje odnos prema kulturnom dobru.

Povjesničari umjetnosti i konzervatori danas su suočeni s činjenicom da raslojavanjem simboličkih djelatnosti kulturno dobro postaje predmetom bavljenja različitih djelatnosti (a svaka od njih ima legitimno pravo na taj, tj. svoj predmet), ali i da uslijed toga njihov vlastiti predmet doživljava neželjene promjene gubi se u masi nejednako vrijednih poruka.

Bilo bi iluzorno nadati se da je moguće nekim zahvatom revalvirati vrijednost kulturnih dobara i

vratiti ih u rezervat nekih trajnih modela prezentacije i zaštite. Isto je tako kriva predodžba da bi informacijsko/dokumentacijska djelatnost mogla ponuditi konceptualni okvir za revalorizaciju kulturnih dobara. Razvoj je krenuo u drugom smjeru i "doba slike svijeta" na zalazu je. "Doba slike svijeta" u kojoj sve stvari, ljudi i vrijednosti imaju svoje fiksno mjesto zamjenjuje jedan komunikacijski intimizam: nizovi simultanih slika s autonomnim skalama vrijednosti, pojava i odnosa. Zato jednu "sliku svijeta" nije moguće nametnuti ili zamijeniti nekom drugom. Promjene su radikalnije, a dileme loše formulirane: kulturno dobro ili kulturna poruka, kulturna poruka ili kulturna informacija. Trebalo bi reći: kulturno dobro i kulturna poruka, kulturno dobro i kulturna informacija.

Ova spoznaja trebala bi biti prihvatljiva za opću teoriju zaštite kulturnih dobara i za konceptualizaciju konzervatorskih postupaka budući daje razvoj simboličkih djelatnosti iz temelja izmijenio ne samo odnos prema kulturnom dobru već i prirodu ljudskog iskustva.

Iskustvo postaje posredovano, a podaci osnovni izvor i forma prezentacije iskustva. To je osnovni razlog što je informacijska djelatnost dobila prioritet: obrada podataka pretpostavlja organizaciju iskustva i koordinaciju djelatnosti; stvaranje novih podataka znači i koncipiranje nove stvarnosti jednako kao što se i ne-postojanje podataka izjednačava s negiranjem stvarnosti(11). Ti stavovi vrijede i na području zaštite kulturnih dobara. Informacijska znanost ne može ni utopiti ni zamijeniti kulturno dobro u kulturnoj poruci, ali ona može pridonijeti organizaciji novih znanja o kulturnom dobru i novim znanjima o djelatnostima koje se bave kulturnim dobrima.

S razvojem simboličke djelatnosti i sa socijalizacijom simboličkih funkcija nitko više ne polaže ekskluzivno pravo na autonomiju svojeg predmeta, ali ni na integraciju svih djelatnosti i koncepcija unutar favoriziranih teorija ili postupaka. Kao što je već Bialostocki izložio, povijest je umjetnosti prema ostalim humanističkim znanostima u relaciji i autonomije i integracije (J. Bialostocki, 1986, str. 159). U istom su odnosu i kulturno dobro i kulturna informacija, odnosno discipline što se njima bave. Međutim, taj odnos nije stvar izbora, već je on zadan prije svakog izbora.

Zato svaka konceptualizacija zaštite kulturnih dobara, koja će insistirati na autonomiji svojega predmeta, a informacijsko/dokumentacijsku djelatnost podrediti toj autonomiji, neće moći izaći iz zatvorenog kruga svoje vlastite djelatnosti. To znači da neće moći ni koordinirati ni integrirati svoje planove i programe zaštite s drugim djelatnostima i subjektima čija je participacija neizbježna. Takva neintegrirana konzervatorska djelatnost ne može se iščahuriti iz forme svog disciplinarnog znanja jer se i ne iskazuje kao javno znanje. (Da bi postala javno znanje, mora svoj predmet podvrgnuti kriteriju ispravnosti i relevantnosti a ne samo istinitosti.) Druga je krajnost ona projekcija informatizacije konzervatorske djelatnosti koja ne bi vodila računa o autonomiji kulturnih dobara, a tobože bi inzistirala na ispravnosti i relevantnosti svojih poruka (tj. na integraciji konzervatorske djelatnosti i ostalih djelatnosti). Kulturne informacije koje ne poštuju autonomiju kulturnih dobara bez prave su spoznajne vrijednosti i zato plutaju kao masa devalviranih i irelevantnih poruka bez pravog odjeka u javnosti i pravog mjesta u djelatnosti zaštite kulturnih dobara.

1. Međutim, ovo u osnovi ispravno mišljenje o jedinstvu funkcija što konstituiraju znanje i o međusobnoj povezanosti društvenih djelatnosti što su se razvile institucionalizacijom spoznajne, komunikacijske i informacijske funkcije za informacijsku je znanost ostalo na periferiji njezina interesa (M. Tuđman, 1986, str. 120-122).

2. Tumačenje ovih relacija, kao i njihovo izvođenje, posebno smo opisali na drugom mjestu (M. Tuđman, 1983, str. 29-49), pa nema potrebe da to ovdje ponavljamo. Ovdje je potrebno upozoriti da se nakon uvođenja opisanih metodologijskih korekcija naša analiza nužno kreće u sferi govora, a ne sferi jezika. To znači da je svaka forma znanja po svojoj organizaciji i strukturi konačna, odnosno empirijska činjenica, a ne teorijski konstrukt.

3. Posljedica instrumentalizacije simboličke djelatnosti jest to da se znanje stalno mijenja po svojoj

strukturi i organizaciji. Međutim, još nije napisana povijest i tipologija znanja sa stajališta instrumentalizacije funkcija što konstituiraju znanje. Postoji mnoštvo tekstova o primjeni i važnosti opreme i tehnike u istraživačkim procesima, kao i na planu distribucije i transmisije znanja te na planu pohranjivanja, čuvanja i pretraživanja znanja; ali sintetski pregledi, koji bi se bavili prije svega razvojem formi i prezentacije znanja, tek treba da budu napisani.

Tako se povijest znanosti redovito piše prvenstveno sa stajališta razvoja ideja i teorijskih koncepcija, a ne i sa stajališta npr. organizacije i distribucije razmjene znanja (tj. obično se ne vrednuje utjecaj organizacije raspoloživog znanja na razvoj znanstvene djelatnosti te utjecaj dostupnosti i raspoloživosti postojećih znanja na razvoj novih ideja i spoznaja).

4. Interesantno je daje ova tročlana podjela univerzuma zajednička i K. Popperu (1972) i J. Habermasu (1986) iako su njihove teorije različite. A obje teorije (Popperova o svijetu objektivnog znanja i Habermasova o komunikacijskom djelovanju) relevantne su za epistemologiju informacija.

5. J. Habermas u svom radu govori o tri kriterija za vrednovanje simboličkog iskaza: istinitosti, ispravnosti i iskrenosti. Ovi zahtjevi sa stajališta komunikacijskog djelovanja mogu biti i opravdani (premda mi se čini da je kriterij iskrenosti samo poseban slučaj kriterija ispravnosti, tj. javlja se kao mjera individualnog poštivanja neke društvene norme), ali nisu dostatni jer ne vrednuju i informacijsku funkciju simboličke djelatnosti za koju je presudan kriterij vrednovanja relevantnost. Kriterij istinitosti, ispravnosti i relevantnosti tri su kriterija što su (implicitno) prisutni u vrednovanju simboličkog iskaza. S pomoću tih kriterija vrednuju se tri osnovne funkcije simboličke djelatnosti (tj. spoznajna, komunikacijska i informacijska) koje sudjeluju u oblikovanju znanja, ali i podataka kao elementarnih formi posrednog iskustva.

6. Najiscrpniji i najustavniji pregled relevantnosti daje T. Saračević u svojim radovima (vidi posebno T. Saračević, 1975).

7. Metodama ispravnog mišljenja bave se na početku povijesti evropskog mišljenja logika, gramatika i dijalektika (kao umijeće dokazivanja) što je dovelo do spoznaje o pravilima logičkog mišljenja, o pravilima uporabe jezika te o pravilima u umijeću dokazivanja. Time su ispunjena sva tri uvjeta simboličkog djelovanja (istinitost, ispravnost i relevantnost), ali prvenstveno na spoznajnoj razini, pa su i osnovne forme razmjene znanja: mit, legenda, ep, dijalog, scenska djela, rasprave itd.

8. Uvijek se pretpostavlja da novi tipovi znanja nastaju "ni iz čega", tj. na granici između poznatog i nepoznatog! Međutim, razvoj komunikacijskih sistema i simboličkih formi ne potvrđuje tu predodžbu: činjenice govore u prilog tezi da se nove funkcije i komunikacijske tehnologije razvijaju unutar starog korpusa znanja, i tek kada zadobiju status legitimnog društvenog djelovanja, javljaju se nove spoznaje i nova znanja na marginama poznatog i dostupnog znanja (npr. Guttenbergov izum prvo se koristio za tiskanje Biblije i ostalih crkvenih izdanja, pa grčkih i rimskih klasika i tek kad je nova tehnologija zadovoljila tada važeće norme javnog znanja, stekla je pravo da se koristi za druge svrhe)

9. Prestrukturiranje javnog znanja, tj. promjena informacijskog i komunikacijskog poretka nekog društva, u korelaciji je s preraspodjelom društvenih moći unutar tog društva no to je tema o kojoj ne možemo sada raspravljati.

10. Parafraza C. Levi-Straussova navoda: "Svaka sveta stvar treba da bude na svome mestu" (C. Levi-Strauss, 1978, str. 49)

11. Naime, ako nešto ne egzistira kao podatak, znači da nema ni potvrdu u iskustvu, pa ne može biti ni predmetom komunikacijske razmjene; ako nije posredovano u simboličkoj razmjeni, tad ne može biti ni predmetom spoznaje.